

روان‌شناسی حافظهٔ فعال

(شناخت و بهبود آن)

مؤلفان

نواب کاظمی

وحید رسول زاده

روانشناسان مدارس

انتشارات آوای نور

تهران - ۱۳۹۷

سرشناسه	: کاظمی، نواب، ۱۳۶۶ -
عنوان و نام پدیدآور	: روان‌شناسی حافظه فعال (شناخت و بهبود آن) / مولفان نواب کاظمی، وحید رسول‌زاده.
مشخصات نشر	: تهران : آوای نور، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۱۲۸ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۳۸۴-۳
وضعیت فهرست نویسی	: قیبا
موضوع	: حافظه کوتاه مدت
موضوع	: Short-term memory
موضوع	: حافظه کوتاه مدت در کودکان
موضوع	: Short-term memory in children
موضوع	: حافظه -- تقویت
موضوع	: Mnemonics
موضوع	: یادگیری -- اختلالات
موضوع	: Learning disabilities
شناسه افزوده	: رسول‌زاده، وحید، ۱۳۷۰ -
رده بندی کنگره	: ۳۷۸BF ج ۱۳۹۷۲ ۵۲

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تهران - خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - خیابان شهید و حید نظری -
پلاک ۹۹ / تلفن: ۶ - ۶۶۹۶۷۳۵۵ / نمابر: ۶۶۴۸۰۸۸۲

روان‌شناسی حافظهٔ فعال (شناخت و بهبود آن)

مؤلفان: نواب کاظمی - وحید رسول زاده

ناشر: انتشارات آوای نور

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۷

تیراژ: ۵۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۳۸۴-۳

قیمت ۱۳۰۰۰ تومان

کلیهٔ حقوق برای ناشر محفوظ است

سیارهٔ ما
دیگر نیازی به آدم‌های موفق ندارد!
این سیاره ..
به شدت نیازمند افراد صلح‌جو
درمانگر، ناجی، قصه‌گو و عاشق است..

پیشکش میهنمان و معلّمانِ عاشق میهنمان..

«مؤلفان»

فهرست مطالب

پیش گفتار	۱۱
مقدمه	۱۳

Error! Bookmark not defined...... فصل اول: کلیات

Error! Bookmark not defined.	مجری مرکزی
Error! Bookmark not defined.	حلقه واج شناختی
Error! Bookmark not defined.	صفحه دیداری - فضایی
Error! Bookmark not defined.	انباره رویدادی
Error! Bookmark not defined.	اهمیت حافظه فعال
Error! Bookmark not defined.	حافظه فعال یا بهره هوشی
Error! Bookmark not defined.	حافظه فعال در کودکی

Error! Bookmark not defined...... فصل دوم: تشخیص

Error! Bookmark not defined.	ارزیابی حافظه فعال
Error! Bookmark not defined.	سنجش خودکار حافظه فعال (AWMA)
Error! Bookmark not defined.	مزایا
Error! Bookmark not defined.	آزمون حافظه فعال دانمن و کارپنتر
Error! Bookmark not defined.	آزمون
Error! Bookmark not defined.	آزمون بهره هوشی استانفورد - بینه
Error! Bookmark not defined.	ویژگی‌های برجسته آزمون استانفورد - بینه
Error! Bookmark not defined.	آزمون بهره هوشی وکسلر
Error! Bookmark not defined.	آزمون توانایی شناختی وودکاک - جانسون (WJ - Cog)
Error! Bookmark not defined.	کار گروهی

Error! Bookmark not defined...... فصل سوم: مشکلات خواندن

Error! Bookmark not defined.	نارسا خوانی
Error! Bookmark not defined.	مؤلفه‌های اصلی خواندن
Error! Bookmark not defined.	مشکلات واج شناختی
Error! Bookmark not defined.	تشخیص
Error! Bookmark not defined.	حافظه فعال

Error! Bookmark not defined..... حمایت‌ها و راهبردهای درمانی

Error! Bookmark not defined...... فصل چهارم: مشکلات زبان نوشتاری

Error! Bookmark not defined...... دیکته، انشاء و دست خط

Error! Bookmark not defined..... املاء

Error! Bookmark not defined..... مراحل رشد یادگیری املا

Error! Bookmark not defined..... انشاء

Error! Bookmark not defined..... دانش آموزان چپ دست

Error! Bookmark not defined..... تشخیص

Error! Bookmark not defined..... حافظهٔ فعال

Error! Bookmark not defined..... حمایت‌ها و راهبردهای درمانی

Error! Bookmark not defined...... فصل پنجم: مشکلات ریاضی

Error! Bookmark not defined...... پیش‌نیازهای یادگیری ریاضی

Error! Bookmark not defined..... اختلال در توانایی دیداری – ادراکی

Error! Bookmark not defined..... اختلال در ادراک فضایی

Error! Bookmark not defined..... ناتوانی در درک زمان و جهت‌ها

Error! Bookmark not defined..... عملیات عددی

Error! Bookmark not defined..... نظریهٔ نقص در انگ‌بختگی

Error! Bookmark not defined..... تشخیص

Error! Bookmark not defined..... حافظهٔ فعال

Error! Bookmark not defined..... حمایت‌ها و راهبردهای درمانی

Error! Bookmark not defined...... فصل ششم: اختلال نارسایی توجه / بیش‌فعالی

Error! Bookmark not defined..... تشخیص

Error! Bookmark not defined..... حافظهٔ فعال

Error! Bookmark not defined..... کارکرد اجرایی

Error! Bookmark not defined..... حمایت‌ها و راهبردهای درمانی

Error! Bookmark not defined...... فصل هفتم: اختلالات اوتیستیک

Error! Bookmark not defined..... ذهن خوانی

Error! Bookmark not defined..... ارتباط و زبان

Error! Bookmark not defined..... روابط اجتماعی

Error! Bookmark not defined..... کارکرد اجرایی

Error! Bookmark not defined..... تشخیص

Error! Bookmark not defined..... حافظهٔ فعال

Error! Bookmark not defined..... حمایت‌ها و راهبردهای درمانی

Error! Bookmark not defined..... فصل هشتم: حمایت‌ها و راهبردهای ویژه

Error! Bookmark not defined..... اصول عمومی آموزش راهبردها

Error! Bookmark not defined..... اصول مداخلهٔ حافظهٔ فعال

Error! Bookmark not defined..... ۱. شناسایی شکست‌های حافظهٔ فعال

Error! Bookmark not defined..... ۲. نظارت بر کودک

Error! Bookmark not defined..... ۳. ارزیابی مطالبه‌های حافظه از فعالیت‌های یادگیری

Error! Bookmark not defined..... ۴. کاهش بار حافظهٔ فعال

Error! Bookmark not defined..... ۵. آمادگی برای تکرار

Error! Bookmark not defined..... ۶. تشویق به استفاده از کمکی‌های حافظه

Error! Bookmark not defined..... ۷. حمایت از حافظه با طراحی راهبردها

Error! Bookmark not defined..... مداخلات ویژه

Error! Bookmark not defined..... مداخلات حافظهٔ کوتاه مدت آوا شناختی

Error! Bookmark not defined..... راهبردهای مرور ذهنی

Error! Bookmark not defined..... رویه‌های آموزش تکرار

Error! Bookmark not defined..... مداخلات حافظهٔ فعال کلامی

Error! Bookmark not defined..... مداخلات حافظهٔ فعال دیداری- فضایی

Error! Bookmark not defined..... قیاس‌گری

Error! Bookmark not defined..... رمزگردانی دوگانه

Error! Bookmark not defined..... سازمان دهی

Error! Bookmark not defined..... یادیار

Error! Bookmark not defined..... تصویرسازی ذهنی

Error! Bookmark not defined..... منابع

پیش‌گفتار

حافظه، یک مفهوم شناختی است که نقش اساسی در یادگیری شخص از دوران نوباوگی تا سنین بزرگسالی دارد. این اصطلاح، در سیر تاریخی خود، مطالعات بسیاری به خود دیده است، اما مدل جدید حافظه، که در سال ۲۰۰۰ توسط بدلی مطرح گردید، موجی از حمایت‌ها و پژوهش‌ها را به سوی خود جلب کرد تا جایی که برخی از متخصصان حوزه روانشناسی یادگیری بر طبق پژوهش‌هایشان اعلام کردند که نقش حافظه فعال در موفقیت تحصیلی مهم‌تر از هوش است. در حال حاضر نیز پژوهش‌های فراوانی درباره حافظه فعال، اختلالات یادگیری، اختلال نارسایی توجه/بیش‌فعالی و اختلال طیف اوتیستیک موجود است.

از سویی بر طبق یافته‌های پژوهشگران از هر ۱۰ دانش‌آموز، ۱ نفر از مشکلات حافظه فعال رنج می‌برد که عدم‌مداخله به هنگام، موجب بروز مشکلات یادگیری، هیجانی، رفتاری و روانی برای شخص می‌شود. مؤلفان مجموعه حاضر نیز همیشه در این فکر بودند که چگونه تئوری‌های جدید و پر طرفدار در حوزه روانشناسی شناختی و ناتوانی‌های یادگیری را به وادی عمل درآورند تا آن بیت معروف فردوسی بزرگ را تصدیق کنند که:

بزرگی سراسر به گفتار نیست

دو صد گفته چون نیم کردار نیست

بر این اساس، فصل اول این کتاب، به معرفی و تبیین حافظه فعال و مؤلفه‌های آن می‌پردازد. فصل دوم نیز چگونگی تشخیص نقایص حافظه فعال از طریق ابزارها و آزمون‌های معتبر را به تصویر می‌کشد. فصل سوم تا فصل هفتم به ترتیب به بررسی اختلالات خواندن، اختلالات زبان نوشتاری، اختلالات ریاضی، اختلال نارسایی توجه/بیش‌فعالی و اختلالات طیف اوتیستیک می‌پردازد. و در نهایت در فصل آخر، اصول مداخله، حمایت‌ها و راهبردهای ویژه درمانی بر محور بهبود حافظه فعال ارائه می‌شود.

امید آن داریم که با تألیف این کتاب توانسته باشیم، گامی هر چند کوچک در جهت شناخت حافظهٔ فعال، نحوهٔ کارکرد و بهبود آن و هم چنین تقویت مهارت‌های ذهنی دانش‌آموزان میهن عزیزمان برداشته باشیم. از کلیهٔ صاحب نظران و همکاران گرامی تقاضا داریم، کاستی‌های موجود را به دیدهٔ اغماض بنگرند و نکات اصلاحی و پیشنهادات خود را در جهت کیفیت بخشی بیشتر مجموعه در چاپ‌های بعدی برای ما ارسال نمایند.

نواب کاظمی

وحید رسول زاده

زمستان ۱۳۹۶

مقدمه

سیری در تاریخچه

شاید بتوان گفت که در سه دههٔ اخیر، یکی از غنی‌ترین مطالعات مربوط به علوم شناختی، مطالعات مربوط به حافظه در انسان بوده است. حافظه، یکی از فرآیندهای عالی شناختی انسان است که از طرفی با ادراک و توجه در ارتباط است و از طرف دیگر با حل مسأله و تفکر در ارتباط می‌باشد (گرمی نوری، ۱۳۸۹).

کنجکاوی همیشگی انسان در طول تاریخ، نسبت به حافظه و عملکرد آن، موجب پژوهش‌های فراوانی در این حوزه شده است. شاید خود ما هم از این کنجکاوی بی بهره نبوده ایم و همیشه درباره اینکه حافظه چیست، کارکرد آن چگونه است، چگونه بهبود می‌یابد و چگونه افت می‌کند، سؤالات و ابهاماتی داشته ایم.

از سویی اگر سوار ماشین زمان شویم و در جادهٔ حافظه حرکت کنیم، بی شک، اولین و قدیمی‌ترین ایستگاه، «هرمان ابینگهاوس»^۱ خواهد بود. وی از اولین محققان حافظه بود که اصطلاح هجاهای بی معنی و منحنی فراموشی از دستاوردهای مطالعات وی دربارهٔ حافظه است.

کمی نزدیک‌تر که می‌آییم، به تأثیر مطالعات جیمز^۲ (۱۹۰۱) دربارهٔ حافظه بر می‌خوریم. وی حافظه را به دو نوع اولیه و ثانویه تقسیم بندی کرد. حافظهٔ اولیه به هشیاری دسترسی دارد. در حالی که حافظهٔ ثانویه به اطلاعات گذشته مربوط است و خارج از هشیاری فرد می‌باشد.

بارتلت^۳ (۱۹۶۱) اما برخلاف ابینگهاوس، اعتقاد داشت چون انسان‌ها با هجاهای بی معنی سر و کار ندارند، کاربرد این هجاهای در مورد انسان بی معنی است. او به مراجعانش داستان‌های ساختگی با وقایع عجیب و غریب ارائه می‌کرد. و در فواصل زمانی مختلف از آنها می‌خواست وقایع داستان را به یاد بیاورند. نتایج مطالعات بارتلت نشان

^۱. Ebbinghaus

^۲. James

^۳. Bartlett

داد که حوادث عاطفی و هیجانی، ترتیب حوادث و حوادث غیرمترقبه، بهتر از بقیه، یادآوری می‌شوند.

اتکینسون و شیففرین^۱ نیز در سال ۱۹۶۸ تقسیم بندی معروف خود از حافظه را ارائه دادند. آن‌ها حافظه را به ۳ بخش انباره کوتاه مدت، انباره بلندمدت و ثبت حسی تقسیم کردند.

تولونگ^۲ (۱۹۷۲) نیز در تقسیم بندی خود، از حافظه معنایی و حافظه رویدادی سخن به میان آورد. حافظه معنایی شامل زبان، دانش، خزانه لغات، قوانین، فرمول‌ها و مفاهیم بین انسان هاست. حافظه رویدادی نیز، روابط فضایی و زمانی بین حوادث را شامل می‌شود.

اما زمانی که آلن بدلی در سال ۱۹۷۴ مدل حافظه فعال را پیشنهاد کرد، شاید فکر نمی‌کرد که این مدل و مؤلفه‌های آن، نقش محوری در مطالعات مربوط به روانشناسی شناختی را ایفا کنند. این مدل که در این فصل و فصول بعد به تفصیل درباره آن سخن خواهیم گفت، موجی از حمایت‌ها و پژوهش‌ها را به سوی خود جلب کرده است. در سال‌های بعد تر، گراف و شاختر^۳ درباره حافظه نهان و حافظه آشکار و کوهن^۴ (۱۹۸۱) نیز درباره حافظه عملی سخن به میان آوردند.

همان طور که پیش تر گفته شد، حافظه فعال، نقش محوری در مطالعات اخیر مربوط به حافظه را داشته است. حافظه فعال یکی از اصلی ترین ارکان حافظه، جهت انجام فعالیت‌های شناختی است. زبان آموزی، درک زبان، حل مسأله، محاسبات ریاضی، استدلال، فهم کلامی و دیگر مهارت‌های ذهنی بر پایه بهبود حافظه فعال است.

اهمیت حافظه فعال در پژوهش و ارزیابی‌های بالینی تا حدی است که در آزمون‌های تشخیصی به روز و کارآمد در حوزه روان شناسی شناختی و اختلالات یادگیری مانند آزمون وکسلر (WISC)، استانفورد بینه - Binet Intelligence Scales Stanford و وودکاک جانسون WJ- Cog، حافظه فعال، یک پای ثابت آزمون‌های تشخیصی است (درباره این ۳ مقیاس، در بخش‌های بعدی صحبت به میان خواهیم آورد).

^۱. Atkinson & Shiffrin

^۲. Tulving

^۳. Graf & Schacter

^۴. Cohen

